

Life a knihy "Cities and Society" vyd. Bant a Reiss, New York, 1957. První publikováno v časopise The American Journal of Sociology, vol. 44, červenec 1938, str. 1 - 24). Wirthova studie je dnes převzta pokládána za klasickou, i když jsou proti ní věcné výhrady. Jeho zásluhou je, že ukázal na to, že město je jakýmsi sociálním kontextem méněcizní základní prvky sociální organizace. Wirth dokázal odvodit ze vzájemného působení tří znaků, které konstituují město, tj. z velkého počtu obyvatel, jejich velké hustoty a sociální různorodosti charakteristické rysy způsobu života ve městě, včetně sociálních vztahů i sociální patologie. Ze přitom poznávkou přecenili některé věci, např. městskou anonymitu, rozklad městské rodiny do shluku malých izolovaných rodin a význam sekundárních organizací, nemění nic na tom, že jeho články je dosud zdrojem mnoha podnětných myšlenek.

Cílem článku je seznámit s některými významnějšími pokusy o formování teoretických východisek sociologie města. To vysvětluje také, proč byly vybrány i starší studie.

Dr. Jiří K u s t i CSc.

VELKOMÍSTO A DUŠEVNÍ ŽIVOT
Georg Simmel

Nejzávažnější problémy moderního života vyplývají ze snahy jednotlivce zachovat si samostatnost a individualitu své existence tvář v tvář nepřekonatelným sociálním silám, historickému dědictví, kulturním vlivům a technice života. Boj s přírodou, který člověk mu-
sei postoupit, aby uhájil svou tělesnou existenci, dosahuje v této moderní fázi svou poslední formu.

Osmnácté století žádalo od člověka, aby se osvobodil ode všech historických pout, pokud jde o stát, náboženství, morálku i hospodářství. Povaha člověka, původně dobrá a všem společná, se má vyvíjet bez překážek. Devatenácté století žádalo kromě větší svobody také funkční specializaci člověka a jeho práce; tato specializace způsobuje, že se jeden člověk od druhého liší, a že je každý co nejvíce nepostradatelný. V důsledku této specializace je každý člověk ovšem závislejší na doplňkové činnosti všech ostatních lidí. Nietzsche říká, že rozvoj jednotlivce je podmíněn neprosto bezohledným bojem jednotlivců; socialismus z této důvodu věří v potlačení veškeré konkurence. Vždycky však přitom musíme počítat se základním motivem činnosti: člověk se brání tomu, aby byl nějakým sociálně technologickým mechanismem nivelizován a opotřebován. Při zkoumání vnitřního významu specificky moderního života a jeho produktů se musíme snažit rozřešit rovnici, kterou struktura jako je velkoměsto klade mezi jednotlivce a superindividuální obsah života. Takový výzkum musí odpovédět na otázku, jak se osobnost přizpůsobuje působení vnějších sil. A to bude dnes mým úkolem.

Psychologická základna velkoměstského typu osobnosti spočívá v zintenzivnění nervových stimulů, což je dáno rychlými a nepřerušovanými změnami vnějších a vnitřních podnětů. Člověk je tvor, který rozlišuje.

Jeho mysl je podněcována rozdílem mezi okamžitým dojmem a mezi dojmem, který předcházel. Trvalé dojmy, dojmy, které se jen málo navzájem liší, dojmy, které jsou pravděelné a obvyklé a které ukazují pravidelné a obvyklé kontrasty - všechny takové dojmy vyčerpávají naše vědomí méně než rychlý sled méněcenných se obrází, ostrá diskontinuita dojmů obsazených v jediném pohledu a neočekávanost prudkých dojmů. Takové psychologické podmínky vytváří velkoměsto. Při každém přecházení ulice, při tempu a mnohotvárnosti života, ať už jde o jeho společenskou či hospodářskou stránku, či o život v povolání, působí město - pokud jde o smyslové základy duševního života - naprosto jinak než malé město nebo vesnice. Velkoměsto vyžaduje od člověka jakožto rozlišujícího tvora jiný stupeň vědomí než život na venkově. Tam plyne životní rytmus i smyslový a duševní život pomalu, v rámci zvyků a stejnoměrně.

Právě v této souvislosti lze pochopit rafinovaný charakter duševního života ve velkoměstě, porovnáme-li jej s malým městem, které spočívá spíš na hluboce prožvaných a emocionálních vztazích. Tyto vztahy jsou zakořeněny v podvědomých vrstvách vědomí a nejlépe se jim děří v stejnoměrném rytmu nepřerušovaných zvyklostí. Intelpekt má však své místo v průhledných, uvědomělých, vyšších vrstvách vědomí, je to naše nejprizpůsobivější vnitřní síla. K tomu, aby se intelpekt přizpůsobil změně a kontrastu některých jevů, není zapotřebí žádných šoků ani vnitřních přeměn; takovými přeměnami musí pro-

jit pouze mysl konzervativního člověka, má-li se přizpůsobit rytmu vállosti ve velkoměstě. Velkoměstský typ člověka - jichž je ovšem tisíce individuálních obměn - si tedy vyvinul ústrojí, chráničel ho před hrozivými proudy a rozpory vnějšího prostředí, které by ho vykořenily. Reaguje hlavou místo srdcem. Tak se větší uvědomělost stává psychologickým prerogativem. Život ve velkoměstě tedy združňuje u člověka větší uvědomělost a převahu inteligence. Reakce na jevy typické pro velkoměsto se posunuje na ten orgán, který je nejméně citlivý a je zcela vzdálen hloubce osobnosti. Tak vidíme, že intelpekt chrání subjektivní život před obrovskou mocí života ve velkoměstě, rozvětňuje se v mnoha směrech a pojí se s mnoha navzájem oddělenými jevy.

Velkoměsto bylo vždy sídlem peněžního hospodářství. Množství a koncentrace směn zde dává směnným prostředkům takový význam, jaký by nikdy nemohly mít při rozptýleném způsobu obchodování na venkově. Peněžní hospodářství a nadvláda intelektu jsou vnitřně spjaty, významují se totiž věcným postojem při jednání s lidmi a při zacházení s věcmi, a v tomto postojí se často formální spravedlnost pojí s nešetrou tvrdostí. Intelpektuálně rafinovaný člověk je lhostejný vůči jakémukoliv projevu ryzí osobitosti, neboť z ní vyplývají vztahy a reakce, které nelze vyčerpát logickými postupy. Podobně se také neshoduje individualita jevů s peněžním principem. Peníze se týkají jen toho, co mají všichni společné: peníze vyžadují směnnou hodnotu, všechnu kvalitu a individualitu redukuje na otázku: kolik? Veškeré intimní citové vztahy mezi lidmi jsou založeny na jejich individualitě, kdežto v racionálních vztazích se s člověkem počítá jako s číslem, jako s převah, který je sám

o sobě lhostejný. Zajímavý je pouze objektivní měřitelný výkon. Tak počítá velkoměstský člověk se svými obchodníky a zákezníky, s domácími personálem a často i s lidmi, s nimiž je nucen být ve společenském styku. Tyto znaky intelektuálnosti kontrastují s povahou malého okruhu lidí, ve kterém nevyhnutelná znalost individuality stejně nevyhnutelně způsobuje vřelejší tón v chování, způsob chování, který je něčím více než pouhým objektivním vyrovnávacím služeb a protislůžeb. V oblasti hospodářské psychologie malá skupiny lidí je důležité, že ze primitivních podmínek slouží výroba zákezníkovi, který si objedná zboží, takže se výrobce a odběratel navzájem znají. Moderní velkoměsto je však téměř výhradně zásobováno výrobou určenou pro trh, čili pro naprosto neznámé zákezníky, kteří nikdy nepřijdou s výrobcem do osobního styku. Touto anonymitou získávají zájmy obou stran neuprosnou věcnost a intelektuálně vypočítavý hospodářský egoismus zúčastněných se nemusí obávat žádných úchylek způsobených nevypočítatelností lidských vztahů. Peněžní hospodářství ovládá velkoměsto: nahradilo poslední zbytky domácí výroby a příjmu výměnu zboží, a den ode dne zmenšuje množství práce, kterou si zákezníci objednávají. Věcné stanovisko je zřejmě spjata tak úzce s peněžním hospodářstvím, které ve městě převládá, že nikdo již nemůže říci, zda intelektuální mentalita napřed podpořila rozvoj peněžního hospodářství, či zda tomu bylo naopak. Velkoměstský způsob života je jistě nejrůdnější půdou pro tuto věcnost, což budu dokumentovat pouze citováním výroku nejproslavějšího anglického historika: v průběhu celých dějin nebyl Londýn nikdy srdcem Anglie, ale často byl jejím intelektem a vzdělyckým měřcem na peníze.

V některých zdánlivě bezvýznamných rysech, které jsou na povrchu života, se týlež psychologické směry charakteristicky sjednocují. Mysl moderního člověka je stále více a více vypočítavá. Vypočtená přesnost v praktickém životě, kterou přivodilo peněžní hospodářství, odpovídá ideální přírodních věd: přeměnit svět na aritmetický problém, označit každou část světa matematickými vzorci. Pouze peněžní hospodářství mohlo vyplnit život tak mnoha lidí vážením, počítáním a číselným hodnocením, snížením kvalitativních hodnot na hodnoty kvantitativní. Početná povaha peněz vyvolala vznik nové přesnosti, určitosti v definici totožnosti i rozdílu; v uspořádání vztahů životních prvků zavládla jednotvárnost - stejně jako se toto přesněně projevilo navenek všeobecným rozšířením používání kapseních hodinek. Podmínky života ve velkoměstě jsou však zároveň příčinou i důsledkem tohoto rysu. Vztahy a záležitosti typického obyvatele velkoměsta jsou obvykle tak rozmanité a složité, že by se celé jejich stávo bez největší přesnosti, pokud jde o dodržování slibů a poskytování služeb, zřítila a vznikl by nepřesitelný chaos. Tato nutnost je vyvolána především nakupením mnoha lidí s velmi odlišnými zájmy, kteří musí své vztahy a činnost začlenit do výsoce složitého organismu. Když by se všechny hodiny a hodinky v Berlíně najednou začaly buď předcházet nebo zpoždovat, třeba jen o hodinu, znamenalo by to na dlouhou dobu narušení všeho hospodářského života a komunikací ve městě. Kromě toho by záhlavě pouze vnější faktor, jako jsou dlouhé vzdálenosti, způsobil skutečné čekání, nedodržení všech schůzek, a tedy další nepřijemnou časovou ztrátu. Proto je technika života ve velkoměstě nepředstavitelná bez co nej-

přesnějšího včlenění všech činností a vzájemných vztahů do stálého a neosobního časového rozvrhu. Z toho opět vidíme, že z každého bodu na povrchu existence můžeme spustit sondu do hlubiny vědomí, takže nejpřesnější vnější životní okolnosti jsou spjaty se záseadními změnami, které se týkají životního stylu a významu života.

Složitá a rozsáhlá existence ve velkoměstě nám vnučuje v životě přesnost, vypočitatelnost a exaktnost, a tyto rysy nejsou jen v nejužším spojení s peněžním hospodářstvím a intelektuálněkou povahou tohoto způsobu života. Tyto znaky musí rovněž zabarvit životní obsah a přispět k odstranění těch iracionálních, instinktivních, suverénních rysů a podnětů, které směřují k tomu určitovat způsob života zevnitř místo přijímat všeobecné a přesně schematizované životní formy zvenku. I když suverénní typy osobností, vyznačující se iracionálními podněty, mohou ve městě existovat, jsou nicméně protikladem typického života ve velkém městě. Proto lze pochopit, proč lidé jako Ruskin a Nietzsche vášnivě nenašli velkoměsto. Nacházeli totiž životní hodnoty pouze v neschematizované existenci, kterou nelze definovat přesně stejně pro všechny. Z téhož zdroje nenávisti vůči velkoměstu pramenila i jejich nenávist vůči peněžnímu hospodářství a intelektuálnímu moderního života. Tytéž faktory, které takto splynuly v neprostou přesnost životní formy, splynuly též ve vysoké neosobní strukturu, a na druhé straně podporovaly vznik velmi osobní subjektivnosti. Neexistuje patrně žádný jiný psychologický jev, který by byl tak bezvýhradně vyhrazen velkoměstu, jako je blaseovaný postoj. Blaseovaný postoj je především výsledkem rychle se měnících a velmi koncentrovaných protichůdných nervových podnětů.

Z toho, jak se zdá, pramení rovněž původní vznik velkoměstské intelektuálnosti. Proto také hloupí lidé, kteří nejiří intelektuálně, nejsou blaseováni. Život, který je ustavičným honem za zábavou, způsobuje u člověka blaseovaný postoj, protože dráždí nervy na nejvyšší míru tak dlouho, že nervy nakonec přestanou vůbec reagovat.

Stejně tak se stává, že neškodnější, avšak rychle se strýdající a protichůdné dojmy vyvolají u člověka prudké reakce, nervy se brutálně drásají až se spotřebuje i poslední rezerva a zůstane-li člověk v této prostředí, nemá čas nabrat novou sílu. Z toho pak plyne neschopnost reagovat na nové vjemy s příslušnou energií. Tak vzniká blaseovaný postoj, patrný vlastně u každého velkoměstského dítěte, jestliže je porovnáme s dětmi z klidnějšího a méně proměnlivého prostředí.

K tomuto fyziologickému zdroji velkoměstského blaseovaného postoje se pojí jiný zdroj, vyplývající z peněžního hospodářství. Podstatou blaseovaného postoje je otupování bystrosti. To neznamená, že se předměty nevnímají, jako je tomu u přihlouplých lidí, ale že se význam a odlišné hodnoty věcí, a tedy i věci samé považují za nedůležitě. Věci připadají blaseovanému člověku všechny stejně, všední, šedé, žádný předmět nezasiňuje, aby se mu před jiným dávala přednost. Tento způsob je věrným subjektivním odrazem zcela internalizovaného peněžního hospodářství. Tím, že peníze poskytnují za mnoho velmi různých věcí vždy jeden a týž ekvivalent, stávají se strašlivým nivalizátorem, protože vyjadřují všechny kvalitativní rozdíly mezi věcmi termínem "kolik"? Peníze, bezbarvé a lhostejné peníze se stávají společným jmenovatelem všech hodnot, vyhlodávají ne-

návratně jádro-věci, jejich individualitu, jejich specifické hodnoty a neporovnatelnost. Všechny věci plynou se stejnou specifickou vahou ve stále takoucím proudu peněz. Všechny věci leží ve stejné úrovni a liší se navzájem pouze tím, jak velkou plochu pokrývají.

V jednotlivých případech je toto zbarvení, nebo spíš odbarvení věcí, jejich zhodnocením v penězích nepatrně malé. Avšak jde-li o vztah bonatých lidí k předmětům, které je možno za peníze koupit, pak už je výhradně pekuniární hodnocení věcí velmi zřetelné, k čemuž snad přispívá i celkový charakter, který manželita soudobé veřejnosti všude na světě téměř bez výjimky přisuzuje. Ve velkých městech, která jsou hlavním sídly peněžních směn, vystupuje kupní síla věcí mnohem více do popředí než v menších místech. Proto se také zrodil blaseovaný postoj napřed ve velkoměstech.

V blaseovaném postoji podlécuje koncentrace lidí a věcí nervovou soustavu jednotlivce k nejvyššímu výkonu až dosáhne svého maxima. Pouhým kvantitativním zintenzívněním stejných podmínujících činitelů se tento výkon přeměňuje v opak a objeví se jako blaseovaný postoj. Při tomto postoji odmítají nervy reagovat na své podněty, a tím je dána poslední možnost přizpůsobit se oběhu a formám života ve velkoměstě. Sebezáchova některých osobností se kupuje za cenu znehodnocení celého objektivního světa, znehodnocení, které rakonec nevyhnutelně vtáhne vlastní osobnost člověka do pocitu stejné bezcennosti.

S tímto způsobem existence se člověk musí vyrovnat zcela sám, kdežto jeho sebezáchova ve velkém městě na něm žádá stejně negativní chování i ve směru sociálním. Tento mentální postoj obyvatel velkoměstů k sobě

navzájem můžeme formálně označit jako rezervovanost.

Kdyby měl ve velkoměstě pokračovat ustavičný styk jeho nespočetných obyvatel, a kdyby měl být doprovozen týmž počtem vnitřních reakcí jako v malém městě, kde člověk zná téměř všechny lidi, které potkává a k nimž má většinou pozitivní vztah, byl by člověk zcela rozštěpen a upadl by do nepředstavitelného duševního stavu. Naše rezervovanost je způsobena částečně tímto psychologickým faktem a částečně nedůvěrou, kterou lidé mají při styku s riskantními složkami života ve velkoměstě.

V důsledku této rezervovanosti často neznáme osobně ani lidi, kteří jsou celá léta našimi sousedy, a právě tato rezervovanost způsobuje, že v očích občanů z malého města vypadáme chladní a bezcitní. Jestliže se však nemylím, není příčinou této vnější rezervovanosti pouze lhostejnost, ale častěji než si to uvědomujeme, je to mírná averze, vzájemné odcizení a odpor, z něhož v okamžiku bližšího styku vzniká nenávisť a boj.

Celá vnitřní organizace rozsáhlých vzájemných styků spočívá na velmi složitě hierarchil sympatii, lhostejnosti a averzi zběžně i velmi trvalé povahy. Sféra lhostejnosti není v této hierarchii tak velká, jak by se mohlo na první pohled zdát. Naše psychická aktivita dosud reaguje na téměř každý dojem někomu jinému zřejmým pocitem. Bezděčný, plynulý a měnlivý se charakter tohoto dojmu má zdánlivě za následek lhostejný stav. Ve skutečnosti by byla tato lhostejnost stejně nepřírovná, jako by bylo nesnesitelné rozšíření nekritických vzájemných sympatií. Před tímto typickým nebezpečným velkoměstem, před lhostejností na jedné straně a nekritickými sympatiemi na druhé straně nás chrání anti-patie. Latentní antipatie a přípravné stadium praktické

kého antagonismu končí v rezervovanosti a v averzi, bez nichž by tento způsob života nemohl existovat. Rozsah a směr tohoto životního stylu, rytmus jeho vzniku a zániku, formy, jimiž se uskutečňuje - to vše i s jednotlivými motivy v užším slova smyslu, tvoří neoddelitelný celek velkoměstského životního stylu. To, co se ve velkoměstském životním stylu objevuje přímo jako disociace, je ve skutečnosti pouze jednou z elementárních forem jeho socializace.

Tato rezervovanost podbarvená skrytou averzí se objevuje opět jako pláštěk všeobecnějšího duševního jevu velkoměsta: zaručuje jednotlivci takový druh a takový rozsah osobní svobody, který nemá obdoby za žádných jiných podmínek. Velkoměsto se vrací k jedné velké vývojové tendenci společenského života jako takového, k jedné z několika měla tendencí, pro kterou lze stanovit celkem všeobecně platný vzorec. Nejranější i v současné sociální struktuře, je tato: poměrně malý okruh lidí pevně uzavřený proti sousedním, cizím, nebo nějakým způsobem nepřátelským okruhům jiných lidí.

Tento okruh je však velmi úzce skrouben a poskytuje svým jednotlivým členům pouze úzké pole pro rozvinutí jejich vynikajících vlastností a pro volný pohyb. Tak začínají politické a příbuzenské skupiny, politické strany a náboženské spolky. Sebezáchova mladých společenství vyžaduje zřízení velmi přísných hranic a ústřední jednotu. Proto nemohou dovolit individuální svobodu a rozvoj.

Z tohoto stadia pokračuje společenský vývoj zároveň dvěma a přece si odpovídajícími směry. Jakmile skupina začne růst - kříselně, prostorově a pokud jde

o význam v životě - uvolňuje se zároveň i její vnitřní jednotu a její původní přísné oddělení od ostatních. Zároveň získává jednotlivec mnohem větší svobodu pohybu než při původním zárlivém omezení. Jednotlivec získává rovněž zvláštní individuálnítu, která je při rozdělení precovních příležitostí ve zvětšené skupině nutná a může se lépe uplatnit. Stát, křesťanství, cechy, politické strany a nespočetné množství jiných skupin, se vytvořilo podle této zásady, i když všeobecné schéma bylo v jednotlivých případech obměňováno podle zvláštních podmínek.

Zdá se, že toto schéma lze zřetelně rozeznat i při vývoji osobnosti v životě města. Život malého města v antice i ve středověku kladi zadržany vůči pohybu a vztahům jednotlivce se světem venku, a kladi zadržany i proti nezávislosti a diferenciaci jednotlivce samého. Tyto zadržany byly takové, že by v nich moderní člověk nemohl dýchat. Také dnes cítí obyvatel velkoměsta, který se ocitne na malém městě, určitá omezení, které jsou co do druhu téměř bývalým zadržaním podobná. Čím menší je okruh, tvořící naše prostředí, a čím omezenější jsou naše vztahy vůči ostatním lidem, které pomáhají odstraňovat zadržany jednotlivců, tím úzkostlivější si tento malý okruh chrání své cíle, svůj životní způsob, vyhlídky jednotlivců a tím rychleji by kvantitativní nebo kvalitativní specializace projevila rámcem celého tohoto okruhu.

Zdá se, že antická p o l i s měla právě v tomto směru charakter malého města. Ustavilně ohrožení její existence ze strany nepřítelů zblízka i zdaleka mělo za následek přísnou soudržnost v politickém i vojenském

směru, hřídání jednoho občana druhým, zárlivost celku vůči jednotlivci, jehož osobní život byl potlačen do té míry, že se mohl vyžít jen tím, že se ve své vlastní domácnosti choval jako despota. Nesmírný vzruch a pohyb, jedinečnou barvitost života v Athénách můžeme snad pochopit jen tak, že lidé, kteří byli výraznými osobnostmi, bojovali ustavičně proti vnitřnímu i vnějšímu tlaku odosobňujícího malého města. Tím vznikalo napjaté ovzduší, kde byly slabší osobnosti potlačeny a silnější povahy byly podněcovány, aby se projevily co nejprudivším způsobem. Právě proto kvetl v Athénách takzvaný "všeobecně lidský charakter" jako stupeň intelektuálního vývoje našeho rodu.

Potvrzujeme totiž skutečnou i historickou platnost tohoto spojení: nejrozšířenější a nejvšeobecnější obsah a formy života jsou velmi dce spjety s velmi individualními formami. Mají společné přípravné stadium, to znamená, že nacházejí svého nepřítel v úzkých formacích a skupinách, jejichž udržení vytlačuje oba uvedené jevy do stavu obrany proti expanzi a všeobecnosti venku a proti volné se pohybuje osobnosti uvnitř. Stejně jako ve feudální době "svobodný" byl člověk stojící pod ochranou zákona země, to znamená zákona největšího sociálního okruhu a nesvobodný byl ten člověk, který své právo bral pouze od úzkého okruhu feudální společnosti a byl tedy vyloučen z většího sociálního okruhu, také dnes je velkoměstský člověk "svobodný" v duchovním i přeneseném smyslu na rozdíl od malichernosti a předsudků, které člověka omezují v malém městě.

Vzájemnou rezervovanost a lhostejnost a podmínky intelektuálního života velkých okruhů nepociťuje jednotlivec nikdy silněji jako útok na svou nezávislost

než v hustém davu velkoměsta. Je to tím, že tělesná blízkost a úzký prostor činí duševní vzdálenosti ještě viditelnějšími. Druhoun stránkou této svobody je, že se za určitých okolností necítíme nikde tak osamělí a ztracení jako ve velkoměstském davu, protože zde stejně jako jinde není rozhodně nutné, aby se svoboda člověka odrážela v jeho citovém životě jako pohoda.

Velkoměsto se nestalo sídlem svobody člověka jen proto, že je velké rozlohou a že v něm bydlí pohromadě mnoho lidí a v důsledku všeobecné historické korelace mezi zvěšováním okruhu a osobní vnitřní a vnější svobodou. Právě přestoupením tohoto viditelného prostoru se každé dané město stává sídlem kosmopolitismu. Horizont města se rozšiřuje podobným způsobem jako bohatství: určitá část majetku vzrůstá téměř automaticky a stále rychleji, jakmile bylo dosaženo určité hranice, rostou hospodářské, osobní a intelektuální vztahy městských obyvatel geometrickou řadou a stejně roste také intelektuální převaha města nad okolním zázemím. Každý postup v dynamické expanzi se stává stupněm ne snad pro stejnou, ale pro novou a větší expanzi. Z každé nitky, vycházející z města ven, rostou jakoby samovolně další nitky, stejně jako uvnitř města přináší bezpracný důchod z pozemků majitelům automaticky stále větší zisky pouze v důsledku růstu komunikací.

V tomto bodě se kvantitativní pohled na život mění přímo v kvalitativní povahové rysy. Životní sířna malého města je v podstatě uzavřená a soběstačná. Právě pro velkoměsto je příznačné, že jeho vnitřní život ve vlnách přetéká do široké národní nebo mezinárodní oblasti. Výmar není příkladem opaku, protože jeho význam se točil kolem slavných osobností a zemřel s nimi.

Kdežto velkoměsto je charakterizováno právě naprostou nezávislostí i na těch nejvýznamnějších jednotlivých osobách. To je druhá stránka nezávislosti a cena, kterou jednotlivec platí za nezávislost, již ve velkoměstě užívá.

Nejvýznamnější charakteristikou metropole je tato funkční extenze za fyzické hranice, která zas dočlovává životu ve velkoměstě váhu, důležitost a odpovědnost. Člověk nekončí tam, kde končí jeho tělo nebo oblast jeho bezprostřední činnosti. Oblast působnosti člověka je dána spíš součtem účinků, které z něho vycházejí časově i prostorově. Stejným způsobem se i město skládá ze všech svých vlivů, které sahají za jeho bezprostřední hranice. Pouze tato oblast je skutečným rozsahem města, kde je vyjádřena jeho existence. Z toho vyplývá, že individuální svobodu, která je logickým a historickým doplněním takové extenze, nelze chápat pouze v záporném smyslu jako pouhou svobodu pohybu a odstranění předpoklů a malicherností. Podstatné je, že se zvláštnost a neporovnatelnost, která je nakonec dána každému člověku, vyjádří tím, že si člověk vypracuje svůj způsob života. Jestliže se říkáme zákony své vlastní povahy - a to je konec konců svoboda - bude to zřejmě a přesvědčivě pro nás i pro ostatní pouze tehdy, když se výraz této povahy liší od výrazu ostatních lidí. Pouze naše nezaměnitelnost dokazuje, že náš životní způsob nebyl zastíněn ostatními.

Města jsou především sídlem největší hospodářské dělby práce. Tím dochází i k tak extrémním jevům, jako je v Paříži výnosné zaměstnění "quatorzième", což jsou lidé, kteří jsou v době oběda pečlivě oblečení a při-
praveni * * * aby mohli být rychle zavoláni, kdyby se

stalo, že by některá společnost u stolu pozůstávala ze třinácti osob. Když město roste, dochází k stále větší a větší dělbě práce. Město poskytuje "prostor", který svou velikostí může absorbovat velmi pestrou škálu služeb. Zároveň je jedním z nucen v důsledku koncentrace lidí a jejich soustředění o získání zákazníků specializovat se v takové funkci, aby nemohl být snadno nahrazen někým jiným. Je příznačné, že život ve velkoměstě změnil boj s přírodou za získání živobytí v boj za zisk, který již není dán přírodou, ale jinými lidmi. Specializace totiž nevyplyvá pouze z tohoto soustředění o zisk, ale i z toho, že se prodávající musí stále snažit vyvolat u získávaného zákazníka nové a rozmanitější potřeby. Máme-li najít zdroj příjmů, který ještě není vyčerpan a máme-li najít funkci, kterou nelze snadno nahradit, je třeba, aby naše služby byly specializované. Tento proces podporuje diferenciace, vytríbenost a obnovení lidských potřeb, což vede zas k větším osobním rozdílům mezi lidmi.

To vše tvoří přechod k individualizaci duševních a psychických rysů, k nimž dává město příležitost úměrně k své velikosti. Existuje celá řada zřejmých příčin tohoto procesu. Především se člověk musí vypořádat s obtížemi spojenými s prosezoráním své osobnosti v rozměrech velkoměstského života. Tam, kde kvantitativní vzrůst důležitosti a vydané energie dosahuje svého limitu, uchyluje se člověk ke kvalitativní diferenciaci, aby přilákal pozornost sociálního okruhu tím, že útočí na citlivost lidí vůči rozdílům. A konečně svádí velkoměsto člověka k tomu, aby přijal různé propagační podivnosti, jako jsou speciálně velkoměstské výstřední nenury, rozmary a puntičkářství. Význam těchto výstřed-

nosti naprosto nespočívá v obsahu takového chování, ale spíš v tom "být jiný" nebo se nápadným způsobem odlišovat a tím na sebe upoutávat pozornost. Pro mnoho lidí je to jediný způsob, jak si uchovat určitou sebeúctu a pocit, že zaujímají určitě postavení: je to způsob nepřímý, prostřednictvím jiných lidí. V téže smyslu působí i zášklivě bezvýznamný faktor, jehož nahromaděný vliv je však patrný. Mám zde na mysli krátkost a zběžnost styku mezi lidmi ve velkoměstě porovnávané-li se společenským stykem v malém městě. Snaha vypadat informovaně, soustředěně a zvlášť osobitě je mnohem častější při zběžných stycích obyvatel velkoměsta než v ovzáušší, kde člověku častý a dlouho trvající styk s ostatními lidmi zaručuje, že jeho obraz v očích druhých obyvatel bude jasný.

Zdá se však, že nejzávažnější důvod, proč velkoměsto ponouká člověka k projevu co nejindividuálnější existence, spočívá v něčem jiném: vývoj moderní kultury je charakterizován převahou takzvaného "objektivního ducha" nad "subjektivním duchem". To znamená, že v řeci i v zákonech, ve výrobních postupech i v umění, ve vědě i v předmětech, které nás obklopují v našem domácím prostředí, je určitý duch. Jednotlivce ve svém intelektuálním vývoji sleduje růst tohoto ducha velmi nedokonale a ze stále vzrůstající vzdálenosti. Vezmeme-li například v úvahu nesmírný objem kultury vtělené za posledních sto let do věcí a znalostí, institucí a zařízení zpřijemňujících život, a porovnáme-li to s kulturním pokrokem jednotlivců v téže době - alespoň ve vyšších společenských skupinách - ukáže se nesmírný nepoměr růstu mezi nimi. Pokud jde o spirituálnost, jemnost a idealismus kultury jednotlivců, vidíme, že je

někdy kultura dokonce na ústupu.

Tato nesourodost je zřejmě důsledkem rostoucí dělby práce. Dělna práce vyžaduje totiž od jednotlivce mnohem jednostrannější výkon a jednostranný výkon jde velmi často na úkor osobnosti člověka. V každém případě je člověk stále méně a méně schopen vyrovnat se s narůstající objektivní kulturou. Jedině se redukuje na nepatrnou veličinu, snad méně ve svém vědomí než v praxi a ve všech skrytých citových stavech, které z této praxe vyplývají. Jednotlivce se stal pouhým kolečkem v obrovské organizační věci a sil, která mu rve z rukou všechny pokrok, duchovní a jiné hodnoty, aby je přeměnila z jejich subjektivní formy na formu čistě objektivního života. Je třeba pouze zdůraznit, že velkoměsto je původní oblastí této kultury, která přerůstá všechen osobní život. V budovách a ve výchovných institucích, v závažné technice, která překonává prostor a poskytuje veškeré pohodlí, ve vytváření života městské obce i ve viditelných státních institucích se poskytuje člověku tak ohromující množství vykrystalizovaných a neosobních dojmů, že osobnost, lze-li to tak říci, nemůže pod tímto náporem obstát.

Na jedné straně se člověku život nesmírně usnadňuje tím, že se mu ze všech stran nabízí podněty, zájmy a možnosti, jak využít čas a vědomí. Unášíjí člověka jako proud, takže sám vlastně ani nemusí plavat. Naproti tomu se však život stále více a více skládá z těchto neosobních vjemů, které pozvolna nahrazují původní osobité zabarvení a osobní neporovnatelnost. Proto se stává, že člověk, aby si udržel své nejosobnější jádro, sahá ke krajním prostředkům, které by mu dodaly jedinečnosti a zvláštnosti. Tuto "osobitost" přehánět musí,

aby se alespoň sám slyšel. Atrofie individuální kultury v důsledku hypertrofie objektivní kultury je jedním z důvodů, proč zastánci extrémního individualismu, především Nietzsche, zahrnují město trpkou nenávisti. Je to však také důvod, proč jsou tyto hlasatelé ve městech tak vášnivě uctíváni a proč připadají obyvatelům velkoměsta jako proroci, přinejmenším naplnění jejich nejméně splnitelných tužeb.

Klédáme-li historické místo těchto dvou forem individualismu, které jsou napějeny kvantitativním vzta- hem velkoměsta a hlavně individuální nezávistostí a samotnou individualitou, pak zaujmá velkoměsto zcela nové místo ve světové historii lidského ducha. Osmnácté století nepochází jednotlivce v omezujiících svazcích, které se již staly bezvýznamnými - jsou to svazky politické, agrární, cechovní a náboženské. To byla pouta, která člověku vnucovala nepřirozenou životní formu a zastaralou a nespřavedlivou nerovnost. V této situaci vznikl požádek svobody a rovnosti, víra v plnou svobodu jednotlivce ve všech sociálních a intelektuálních vztazích. Svoboda, jak se domnívali, okamžitě způsobí, aby užlechtilost, společná všem lidem, vystoupila do popředí, užlechtilost, kterou příroda vložila do každého člověka a kterou společnost a historie pouze de- formovaly. Vedle tohoto liberalistického ideálu osmnáctého století vystupuje v devatenáctém století jiný ideál, téhož jedinek vlivem Goetha a romantismu a jednak ekonomickým rozdělením pracovních sil: jednotlivci osvobo- zení od historických pout se nyní chtějí líbit od sebe navzájem. Nositelem hodnot v člověku není již "obecný lidský tvor" v každém člověku, ale spíš jedinečnost a nenahraditelnost každého jednotlivce. Vnější i vnitř-

ní historie naší doby se odehrává v rámci této snahy a v měnicích se zápletek těchto dvou definic úlohy jednotlivce v celé společnosti.

Funkcí velkoměsta je poskytnout arénu pro tento zápas i konečný směr, protože ve velkoměstě jsou zvlášt- ní podmínky, které se nám jeví jako příležitosti a pod- něty pro vývoj obou těchto historických rolí člověka. Tak získávají tyto podmínky jedinečné místo s nesmírným množstvím významů pro vývoj psychologické existence. Metro- pole se nám jeví jako jedna z těch velkých historických formací, kde se protichůdné životní proudy rozcházejí, a kde se stejným právem také navzájem spojují. Tento proces životních proudů, ať už se nás jejich individual- ní znaky dotýkají příjemně či nepříjemně, naprosto pře- sahují sféru, pro kterou je vhodné zaujmout stanovisko soudce. Protože takové životní síly vrostly do kořenů i do koruny celého historického života, ke kterému my se svou pomlklivou existencí patříme jen jako malá část, není naším úkolem žalovat či promljet, ale jenom chápat.